

גוף, קוסמוס וכוח: "דרך הין יאנג" ותפיסת הגוף ביפן בין המאה העשירית למאה האחת-

עשרה | אליהו ענתבי

מאמר זה מנתח את ההתגבשות של תפיסת הגוף בקרב האליטה היפנית בין המאות העשירית לאחת-עשרה, כישות השזורה בזמן ובמרחב, והמוכתבת בשגרה של ריטואלים ואיסורים הנוגעים לפעולתה ולתנועתה. במאמר נדון הקשר בין תפיסת גוף זו לשינויים אקולוגיים ואפידמיולוגיים מאותה תקופה, בהם הרס סביבתי ומגפות שנבעו מהטמעה של טכנולוגיות ממשל חדשות, ועיצוב המרחב שמקורו ביבשת (סין וקוריאה) – למשל, ארגון מחדש של השלטון ועיור. בהמשך לכך נדון המענה הריטואלי שניתן לאותם אתגרים בתצורת "דרך הין יאנג" – (Onmyōdō). על פי החוקר דייוויד ביאלוק (David Bialock), המאפיינים המרחביים והטמפורליים של דרך הין יאנג אשררו תפיסה דיכוטומית בין פריפריה "טמאה" למרכז "טהור". המרכז הטהור גולם על ידי הבירה הקיסרית וגופו של הקיסר, שנדרש להלימה עם הכוחות הפועלים ביקום בכל עת. דרך ניתוח של מסמכים רשמיים, יומנים, מכתבים ויצירות שנכתבו בידי בני האליטה של אותה תקופה, במאמר זה נטען כי שינויים בדינמיקה הפוליטית בחצר ועליית כוחם של בני משפחת הקיסר גרמו להפצתה של תפיסה זו בקרב שאר אצולת החצר, כך שזו החלה לדרוש את אותה הגנה ריטואלית שלה זכה הקיסר באופן בלעדי קודם לכן. בכך, מציג מאמר זה את מקומה המרכזי של "דרך הין יאנג" בעיצוב תפיסת הגוף של האליטה היפנית בין המאה העשירית למאה האחת-עשרה.

מבוא

"כשאתה משכים קום, ראשית, חזור שבע פעמים בקול נמוך על שם הכוכב של אותה השנה. קח ראי והסתכל בפניך, על מנת לבחון שינויים במראך. אז, הסתכל בלוח השנה וראה אם זהו יום המבשר טובה או רעה. אחר כך, צחצח את שיניך ואז, כשפניך פונות מערבה, שטוף את ידיך. קרא בשמו של הבודהה ועורר את האלים והאלוהיות שעלינו לכבד ולסגוד להן תמיד. לאחר מכן, תעד את מאורעות אמש. כעת, שבור את צומך עם מחית אורז. סרק את שיערך אחת לשלושה ימים, לא בכל יום. קצוץ את ציפורני ידיך ביום הפר, ואת ציפורני רגליך ביום הנמר. אם זהו יום מבורך, התקלח, אך רק פעם אחת בכל חמישה ימים."¹

קטע זה לקוח מתוך יומנו של בן האצולה פוג'יווארה נו-מורוסוקה (Fujiwara no-Morosuke, 908–960), שאותו כתב כמדריך לבניו כיצד עליהם לנהוג על מנת להבטיח את הצלחתם בעולם.² החל מהמאה העשירית הפכה משפחת פוג'יווארה, שאליה השתייך מורוסוקה, למשפחה החזקה ביותר בבירה הקיסרית היאן (Heian). תיאור

¹ Alan G. Grapard, "Religious Practices," in *The Cambridge History of Japan* (Vol. 2), ed. Donald H. Shively, and ¹ William H. McCullough (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 517.

² George Bailey Sansom, *A History of Japan*, (Folkestone: Dawson, 1978), 183.

זה שופך אור על החשיבות שהקנו בני האליטה ביפן באותה עת לשיקולים של זמן ומרחב בשמירה על בריאות גופם. הדבר בא לידי ביטוי בכך שכדי לבצע פעולות שנתפסות בימינו כהיגיינה בסיסית, כמו שטיפת ידיים וקציצת ציפורניים, המבצע נדרש להלימה עם כיוון שמיים מסוים בזמן מסוים המוגדר על ידי מיקום הכוכבים.

כיווני השמיים ומיקום הכוכבים נתפסו כחלק ממכלול גורמים המבטאים את מצב הכוחות הפועלים ביקום על פי התפיסה הקוסמולוגית הסינית. גישה זו תפסה מקום הולך וגדל במחשבה היפנית החל מהמאה השישית,³ בעקבות זרם נרחב של מהגרים ליפן מחצי האי הקוריאני רווי המלחמות, אשר נשאו עימם ידע מדעי, רוחני ותרבותי סיני.⁴ שגרת הבוקר הטקסית המתוארת בקטע לעיל מרמזת על האופן שבו בני התקופה תפסו את גופם כישות השזורה באופן אינהרנטי בכוחות הקוסמוס שסבבו אותו, כך שעל הגוף היה לפעול באופן שהוכתב על ידי גרמי השמיים ומיקומו במרחב. במאמר זה אבחן את התהליכים ההיסטוריים שעמדו מאחורי התגבשות תפיסת הגוף הזו, שאותה אני מכנה תפיסת "הגוף המשוקע", ואת המיצוב שלה בקרב האצולה של יפן בתקופת היאן (794–1185) בין המאה העשירית למאה האחת-עשרה.

תפיסת "הגוף המשוקע" נטועה בתפיסות מטאפיזיות שמקורן בסין ובפרקטיקות השונות שצמחו מאותה תשתית, או כפי שהדבר נקרא ביפן, "דרך הין יאנג" (Onmyōdō). ההגעה של אותם רעיונות לארכיפלג היפני ואימוצם הנלהב על ידי האליטה המקומית לא שינו רק את האופן שבו היא תפסה את העולם, אלא גם את האופן שבו היא חוותה אותו פיזית. זאת משום שאותן תפיסות היו בסיס לאמצעים חומריים ואידאולוגיים רבי-עוצמה שאותם אימצו השליטים ביפן על מנת לחזק את כוחם ואת מוטת שליטתם, כמו ארגון מחדש של השלטון תחת הקיסר ובנייה של ערי בירה.

באימוצם של השליטים היפנים את המודלים השלטוניים משושלת טאנג (Tang, 618–907) הסינית, הם יצרו ממשל ריכוזי ובירוקרטי המסוגל לגביית מיסים נרחבת ולגיוס צבאות קבע גדולים החל מאמצע המאה השביעית. שיטת הממשל החדשה הזו נקראה ביפנית "ממשל הריטסוריו" (Ritsuryō), והיא כללה גם בנייה של ערי בירה כמרכזים בירוקרטיים ושמיימיים שהקרינו סדר על המרחב. מפעלי הבנייה היו כל כך משמעותיים בגודלם ובהיקפם, עד שהם שינו ללא היכר את המרקם הסביבתי של יפן, מפני שהם הצריכו בירוא יערות וייבוש ביצות. יתר על כן, כחלק מההגירה הבין-יבשתית החל מאמצע המאה השביעית, חוותה אוכלוסיית הארכיפלג

³ Aihe Wang, *Cosmology and Political Culture in Early China*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), 2.

⁴ Farris William Wayne, *Sacred Texts and Buried Treasures: Issues in the Historical Archaeology of Ancient Japan*, (Honolulu: University of Hawaii Press, 1998), 67, 109.

היפני התפרצויות חוזרות ונשנות של מגפות קטלניות שלהן היא לא הייתה מחוסנת. גורמים אלה שינו את מערכת היחסים בין העולם הרוחני והעולם האנושי ביפן, והובילו להתפתחות תפיסות אטיולוגיות שקישרו בין רעיונות של טומאה וטהרה לבין היבטים של זמן ומרחב. על פי החוקר דייוד ביאלוק (David Bialock), טקסים שנועדו להגן על הקיסר ועל המרכז השלטוני שלו מפני אותן סכנות השרישו ראייה דיכוטומית בין מרכז "טהור" ופריפריה "טמאה", שממנה יש להתגונן כמקור הטומאה מחוללת המחלה.⁵ הקיסר עצמו גילם את אותו מרכז "טהור" שעליו יש להגן בכל עת באמצעות מערכת טקסים ואיסורים, אשר שמרו על טהרתו ועל שלומה של הקיסרות כולה.

תפיסת "הגוף המשוקע" החלה בהתמקדות בגוף הקיסר, אך החל מהמאה העשירית היא התפשטה ממנו לבני אצולה כמו פוג'יווארה-נו-מורוסוקה. נשאלת השאלה מדוע. החוקר יושיטו האקדה (Yoshito Hakeda) טען כי שינוי אונטולוגי זה נבע מהעלייה בחשיבות הבודהיזם האזוטרי בחייהם של בני האצולה, שהחל מהמאה התשיעית החלו לראות בגוף אמצעי המאפשר להגיע להארה דרך פעולות פיזיות וריטואלים מורכבים.⁶ אינני שולל טענה זו, אך במאמר הנוכחי ברצוני להציע רובד נוסף לאותו תהליך, הלוקח בחשבון גם את השינויים הפוליטיים שחלו בקיסרות היפנית ואת מקומן של פרקטיקות "דרך הין יאנג" בחייהם של בני האצולה ביפן החל מהמאה העשירית. כבר מאותה תקופה נחלש רעיון "ממשל הריטסוריו", והכוח הפוליטי עבר מידי של המערך הברוקרטי לידי משפחות האצולה. תהליך זה בא לידי ביטוי בכך שחמולת פוג'יווארה שלטה הלכה למעשה בחצר הקיסרית במשך 170 שנה. לטענתי, החל מהמאה העשירית, עם עלייתה של הגמוניית בית פוג'יווארה בחצר, כוחו של הקיסר תווך בידי בני משפחה בולטים – שהיו בעלי הכוח בפועל. ככל שגם הם גילמו את מרכזה של הקיסרות היפנית, כך גם גופם החל להיתפס כאותו מרכז "טהור" שעליו יש להגן באמצעות טקסים ואיסורים, שעד אותו זמן נועדו לקיסר בלבד. מקרה בוחן זה מאפשר לנו לחשוב מחדש על הקשר בין האדם לסביבתו, וכן, על מקומם של תהליכים טכנולוגיים ופוליטיים בעיצובה של מערכת יחסים זו.

⁵ David T. Bialock, *Eccentric Spaces, Hidden Histories*, (Palo Alto: Stanford University Press, 2007), 6.

⁶ הבודהיזם האזוטרי עוסק בפרקטיקות כמו שינון סותרות סודיות, שימוש במנטרות, מדיטציות על מנדלות וטקסים מורכבים המבטיחים כוחות מיוחדים והשפעה ממשית בעולם, ואשר הועברו בין מורים לתלמידים בתהליך שנמשך שנים. החל מהמאה התשיעית, כתות אזוטריות כמו הטנדאי (Tendai) והשינגון (Shingon) החלו להתבסס בקרב האליטה היפנית עקב המוצא האריסטוקרטי של הנזירים שהביאו תורות אלה מסין, כמו סאיצ'ו (Saicho) וקוקאי (Kukai). הרווחה החומרית אפשרה להם ללמוד את אותם סודות ואת הכוח הרב הגלום בהם. ראו: Stanley Weinstein, "Aristocratic Buddhism," in *The Cambridge History of Japan* (vol. 2), eds. Donald H. Shively and William H. McCullough (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 462–478; Grapard, "Religious Practices," 517.

ראשית אנתח במאמר את הקשר בין התבססותן של תפיסות "דרך הין יאנג" והתגבשות "ממשל הריטסוריו". בהמשך לכך אבחן כיצד השינויים הסביבתיים והביולוגיים שחלו על יפן בעקבות מאימוץ טכנולוגיות של ממשל ועיצוב מרחב במהלך התגבשות "ממשל הריטסוריו" היו מרכזיים בהתפתחות התפיסות האטיולוגיות ביפן של תקופת היאן. כמו כן, אבחן כיצד תפיסות אטיולוגיות אלה השפיעו על הטקסים שנועדו להגן על הקיסר, ועל תפיסת הגוף שהתגבשה סביבו. לבסוף, אדון כיצד השינוי ביחסי הכוחות בחצר הביא להתפשטות תפיסת הגוף שסבבה סביב הקיסר לשאר אצולת החצר, באמצעות אימוץ של פרקטיקות "דרך הין יאנג" בחייהם הפוליטיים ובחיי היום-יום שלהם.

הדרך לעוצמה

"דרך הין יאנג" נטועה בחליפין האנושי, הדתי והאינטלקטואלי שהתרחש בין הארכיפלג היפני והיבשת בין המאות השישית לשמינית. חליפין זה כלל ייבוא של תפיסות קוסמולוגיות סיניות, בעיקר דרך הדת הבודהיסטית שהגיעה ליפן לאחר שספגה מאפיינים מקומיים במהלך התפתחותה בסין.⁷ תאוריות קוסמולוגיות אלה טוענות כי היקום, המדינה והגוף האנושי משקפים זה את זה ונמצאים בקשר מתמיד ביניהם דרך כוחות מטאפיזיים שפעלו על כלל המערכת, כך שפעולות ושינויים במצבו של אחד מהדהדים ומשפיעים על שאר המערכת.⁸

בין כוחות אלה טמון ראשית כול הצ'י (Qi), ה"חומר" הפסיכו-פיזי המרכיב את כל הדברים החומריים והרוחניים ביקום. מערכת זו כוללת גם את הין (Yin) והיאנג (Yang), שהינם ביטויים שונים של הצ'י הנמצאים בתנועה מעגלית של התגברות ודעיכה: ין הוא ביטויו התגובתי, המופנם וה"קר", ואילו היאנג הוא ביטויו הפעיל, המוחצן וה"חם". מכאן שין ויאנג מסווגים את הדברים בעולם לפי תכונות אלו. למשל, בהקשר למחזור עונות השנה, עונת הקיץ היא שיאו של היאנג ועונת החורף היא שיאו של הין. רעיון זה שולב עם רעיון "חמשת התהליכים" (wuxing), המקטלג את כל התופעות והדברים בעולם לחמישה מצבי קיום – עץ, אש, אדמה, מתכת ומים, המבטאים מאפיינים ייחודיים ותכונות שונות, ומקיימים ביניהם יחסי גומלין של יצירה או כיבוש.⁹ לדוגמה, על פי תפיסה זו, רגש הפחד המסווג לתנועת ה"מים" מביא ליצירתו של כעס, המסווג לתנועת ה"עץ" ו"כובש" את רגש השמחה, המסווג לתנועת ה"אש".¹⁰ ידע בתשתית המטאפיזית הזאת נקשר לכוח פוליטי,

⁷ Herman Ooms, "Yin-Yang's Changing Clientele, 600-800." *Cahiers d'Extrême-Asie* 21, no.1 (2012): 24

⁸ Nathan Sivin, "State, Cosmos, and Body in The Last Three Centuries B. C. " *Harvard Journal of Asiatic Studies* 55, no. 1 (1995):7

⁹ T. J. Hinrichs, and Linda L. Barnes, *Chinese Medicine and Healing: An Illustrated History* (Cambridge: Harvard University Press, 2013), 31

¹⁰ Wang, *Cosmology and Political Culture*, 122

משום שהוא היה הבסיס ל"ארגז כלים" של אומנויות מהיבשת הטוענות להבנת הכוחות הפועלים ביקום ולגיוסם לצרכים האנושיים, כגון פירוש תופעות שמיימיות, הכנת לוחות שנה, ניבוי, כישוף וגאומנטיה (fengshui).¹¹

הקשר ההדוק בין "דרך הין יאנג" לכוח פוליטי הכתיב את האופן שבו יושם ידע זה בארכיפלג היפני עד תקופת היאן. פירושים של תופעות שמיימיות, בעיקר בידי נזירים בודהיסטים ממוצא סיני וקוריאני, שימשו "כלי נשק" בתככים ובמאבקים הבין-חמולתיים בחצר הקיסרית היפנית עד למחצית הראשונה של המאה השביעית. למשל, בתקופת שלטונה של הקיסרית סויקו (Suiko) בין השנים 593–628 נאבקה חמולת סוגה (Soga) בחמולה הקיסרית באמצעות נזיר בודהיסטי ממוצא קוריאני, שסיפק לסוגה פירושים אלטרנטיביים לתופעות שמיימיות מאלה של מנבאי הקיסרית.¹² מכאן שאויבי הקיסרית יכלו לטעון לקשר עם כוחות עליונים המצדיקים את עלייתם לשלטון על פניה. הפוטנציאל החתרני הגלום בידע הזה גרם לשלטון להגביל אותו, ובה בעת הוא החל לעבור תהליכי התעצמות וריכוז של כוח.

תהליך התפתחותו של שלטון בירוקרטי המבוסס על המודל של שושלת טאנג התרחש במהלך שלטונו של הקיסר טנמו (Tenmu), ששלט ביפן בין השנים 673–686. בתקופה זו עמדה יפן בפני איומים של פלישה מבחוץ בידי שושלת טאנג וממלכת שילה (Silla) הקוריאנית המתעצמת.¹³ הקיסרות היפנית חזתה בהתעצמותה של ממלכת שילה, אשר אימצה מודלים סיניים של ממשל ואף השתמשה בהם כדי להביס את שושלת טאנג, ולכן החליטה ללכת בעקבותיה.¹⁴ מכאן התחיל להתגבש "ממשל הריסטוריו" תוך החלה של מערכת בירוקרטית על חלוקת האדמות, גביית המיסים והיכולת לגייס צבא קבע. תהליך זה התרחש במקביל לדרישה של מומחים מהיבשת לכך, ובזכות והידע שהיה ברשותם.¹⁵

¹¹ שם, 24–25. גאומנטיה (הידועה בשם fengshui) עוסקת בעיצוב המרחב באופן המבטיח הלימה עם הכוחות הפועלים ביקום. Herman Ooms, *Imperial Politics and Symbolics in Ancient Japan* (Honolulu: University of Hawaii Press, 2008), 89.

¹³ Ooms, "Yin-Yang's Changing Clientele, 600–800", 27.

¹⁴ Okazaki Takshi, "Japan and the Continent," in *The Cambridge History of Japan*. (Vol. 1), ed. Delmer M. Brown, 307. (Cambridge: Cambridge University Press, ed. 1993).

¹⁵ שם, 201.

תמונה 1: מפת החליפין האנושי, הטכנולוגי והאינטלקטואלי בין יפן, קוריאה וסין במאות השישית עד השמינית.

כיוון שהידע הקוסמולוגי היבשתי עמד בבסיסן של פרקטיקות בעלות כוח פוליטי עוצמתי, הוא יושם ככלי שלטוני ביפן, ואף הוקם משרד ממשלתי בשם "משרד הין יאנג" (Onmyōryō) במחצית השנייה של המאה השביעית. משרד זה שימש כמונופול ממשלתי על אומנות הניבוי, ונאסרה החזקתם של ספרי ניבוי והשימוש בהם באופן פרטי בקוד החוקים של "ממשל הריטסוריו"¹⁶. בהתאם לכך, מומחי ין יאנג (Onmyōji) מהמשרד נשלחו לחופים כדי לסייע לצבא לחזות במהלכי האויב כאשר איום הפלישה של שושלת טאנג נתפס כבלתי נמנע.¹⁷ מומחי ין יאנג סייעו גם באבחון מחלותיו של הקיסר, השתמשו בגאומנטיה על מנת לקבוע מקומות מיטביים לבניית ערי בירה, מבני ממשל ומקדשים, וחישבו את תנועת גרמי השמיים על מנת לשפר את יעילותם של טקסים כנגד מגפות הנגרמות מרוחות רעות.¹⁸ מגפות אלה היו בין האתגרים שעמדו בפני הקיסרות היפנית החל מהמאה השמינית, ואשר עיצבו את החשיבה האטיולוגית עד תקופת היאן ובמהלכה.

מכאן שתפיסות קוסמולוגיות יבשתיות היו דרך חדשה להבין את העולם ואף לשלוט בו, מה שהעניק לקוסמולוגיה משמעות פוליטית מרחיקת לכת. "דרך הין יאנג" שימשה אמצעי לגייס את אותם כוחות, מה שהוביל ליצירת מונופול ממשלתי עליה בדמות "משרד הין יאנג". הארסנל שהיה בידי המומחים של אותו

¹⁶ Ooms, "Yin-Yang's Changing Clientele, 600-800," 30.

¹⁷ שם, 29.

¹⁸ Michael Como, "Onmyōji, the Earth God and Ghosts in Ancient Japan," Cahiers d'Extrême-Asie 21, no. 29; שם, 48 (2012): 1.

משרד יושם ככלי שלטוני, וככוח תגובה נגד גורמים שאימו על ההגמוניה הקיסרית. איומים אלה נבעו מתהליך ההתעצמות של הקיסרות היפנית במהלך המאות השביעית והשמינית, והיו מרכזיים בעיצוב התפיסות האטיולוגיות ותפיסת הגוף שסבבה סביב הקיסר.

"רוחות רעבות" ואלים זועמים

כינון "ממשל הריסטוריו" ייצג את שיא ההשפעה של היבשת על הארכיפלג היפני מבחינה פוליטית, אינטלקטואלית וחומרית. השפעות מגוונות אלה ביססו את כוחו של השליט ואת ההצדקה לשלטונו, והוא ובירתו הוצגו כמרכזים השמיימיים של העולם. הקיסר טנמו אימץ את התואר הקיסרי הסיני "שליט המואר בידי השמיים" (tennō), שביסס את שלטונו על צו שמיימי כמתווך בין המרחב השמיימי, הארצי והאנושי.¹⁹ מכאן שהיה הכרח לשמור על טהרתו של הקיסר והלימתו עם כוחות הקוסמוס בכל עת כדי להבטיח את שגשוג הקיסרות ונתיניה. המרכזיות הקוסמית הזו התגלמה באופן גשמי בבנייתן של ערי בירה על פי המודל הסיני כמרכזים שמיימיים של הקיסרות, המקרינים סמכות וסדר על הפריפריה. תהליך זה יצר הבחנה בין מרכז ופריפריה, אך הדיכוטומיה של טומאה וטהרה שעליה דיבר דייוד ביאלוק הייתה קשורה בתגובה הריטואלית לגורמים הביולוגיים והסביבתיים שאימו על הקיסרות היפנית באותה תקופה.²⁰

תהליך העיור היה גורם מרכזי בשינויים הסביבתיים שעברו על מרכז יפן במהלך המאה השמינית. הקשר ההדוק בין בניית ערי בירה למעמד הסמלי של השליט גרם לכך שמאבקי חצר הובילו לבנייה נרחבת של מרכזים שלטוניים חדשים על פי נאמנויות אזוריות שונות, ובין השנים 670–790 נבנו חמש ערי בירה במרכז יפן.²¹ הגודל של אותן ערים היה חסר תקדים לאיים היפניים דאז, ואוכלוסיותיהן מנו בין כמה רבבות למאות אלפי תושבים. בעיר נארה (Nara) שהייתה המרכז הפוליטי ביפן לאורך מרבית המאה השמינית, חיו כמאתיים אלף תושבים, והיא הכילה מבני ממשל גדולים וקומפלקסים אדירים של מקדשים בודהיסטיים.²²

הבירה האחרונה מבין חמש ערי הבירה שנבנו בין המאות השביעית והשמינית הייתה היאן, שהוקמה בשנת 793 והכילה כמאה אלף תושבים. היאן כללה ארמונות ענק, מבני ממשל ומרחבים ציבוריים גדולים כמו

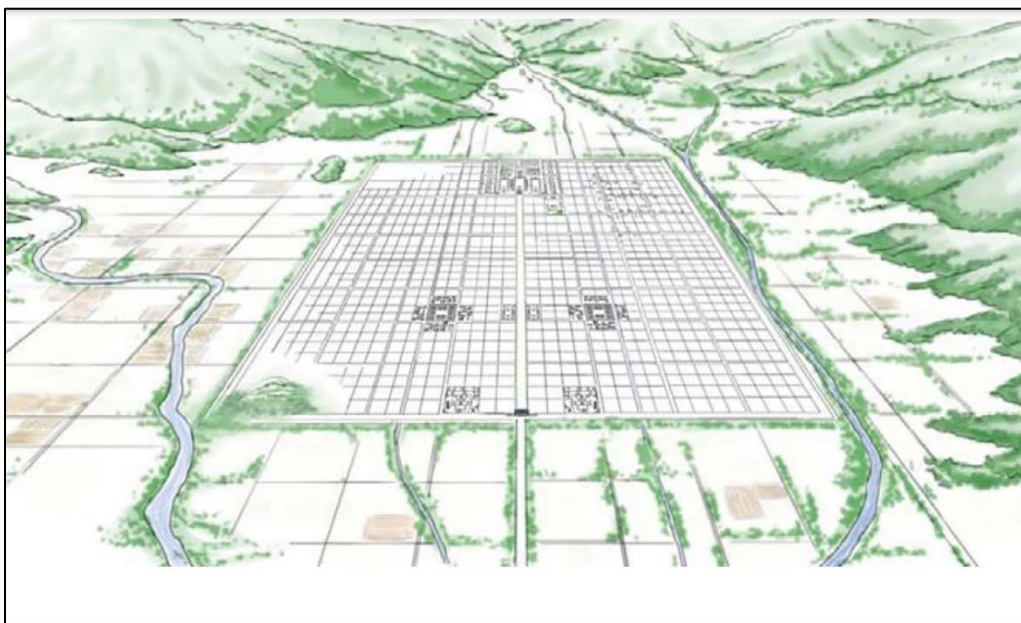
¹⁹ Ooms, *Imperial Politics and Symbolics in Ancient Japan*, 43.

²⁰ שם, 52–53.

²¹ Okazaki, "Japan and the Continent", 252.

²² שם, 244–245.

שווקים, פארקים ומקדשים.²³ מפעלי בנייה אדירים אלה התפרסו על פני מרחבים גאוגרפיים עצומים, והביאו להרס מקומות המשכן של אינספור רוחות ואלוהויות (kami). בהתאם לתפיסה של בני התקופה, יש לרצות או לגרש את הרוחות, וכך למנוע מהן להמיט אסון ומחלה.²⁴ מכאן שהשימוש בקרקע על פי מודלים "יבשתיים" דרש גם את היישום של טכניקות פולחניות יבשתיות, שנועדו לטהר את המרחב ולאפשר את המחיה באזורים אלה דרך שימוש בגאומנטיה וטקסי גירוש שדים.²⁵ משום מכך, תפיסות של חולי וסכנה נקשרו להיבטים מרחביים, ודרשו ביצוע פעולות מסוימות על מנת להשתמש במרחבים מסוימים.

תמונה 2: המבנה הסימטרי של העיר היאן וחלוקת רחובותיה בצורת שתי וערב כדי להקרין סדר קוסמי ברחבי הקיסרות.²⁶

השינוי ביחסה של האוכלוסייה היפנית לעולמה הרוחני לא הושפע רק מתהליך העיור והשינוי הסביבתי שהוא גרם, אלא גם מגורמים ביולוגיים. ההגירה בין הארכיפלג היפני לבין היבשת הובילה גם להפצת מגפות שאוכלוסיית האיים לא הייתה מחוסנת להן. המחלות נישאו בגופם של סוחרים, נזירים ומטיילים, ונעו ברחבי הדרכים שסלל "ממשל הריסטוריו" כדי להגביר את הסחר ולחזק את מוטת שליטתו על המרחב. בעקבות כך,

William H. McCullough, "The Heian Court" in *The Cambridge History of Japan*. (Vol. 2), eds. Donald H. Shively,²³ and William H. McCullough, (Cambridge: Cambridge University Press, eds. 1999), 109, 117, 122

.Como, "Onmyōji, the Earth God and Ghosts in Ancient Japan," 50²⁴

שם, 51.²⁵

Mathew Starvos, Ronald G. Knapp, and Xing Ruan, *Kyoto: An Urban History of Japan's Premodern Capital*²⁶ (Honolulu: University of Hawaii Press, 2014), 6

החל מהמאה השמינית ולכל אורך תקופת היאן התפרצו מגפות באופן תדיר, והן פגעו קשות באוכלוסיית הקיסרות.²⁷ למשל, חוקרים מעריכים כי מגפה שהתפרצה בשנת 793 הביאה לחיסולה של כשליש מאוכלוסיית יפן, לרבות אנשי החצר הקיסרית.²⁸ באותה תקופה מגפות נתפסו כרוחות רעות שנעו על גבי דרכי הקיסרות, והמיטו חולי ומוות על הקהילות שעמדו בדרכן.²⁹ על פי החוקר מייקל קומו (Como), התמותה הנרחבת שגרם המשבר האפידמיולוגי הובילה לכך שרבים מהמתים לא זכו לקבורה נאותה, והתפיסה המקומית הייתה כי נשמותיהם הפכו ל"רוחות רעבות" שנעו בדרכים בחיפוש אחר קורבנות שיזינו אותן.³⁰ מכאן שדרכים, לרבות אלה שהובילו לעיר הבירה, זוהו עם חולי וטומאה.

תמונה 3: רוחות רעבות המחפשות קורבנות ברחובות היאן מוכת המגפה, מתוך "מגילת הרוחות הרעבות" המתוארכת לשלהי המאה השתים-עשרה.

השינויים הסביבתיים והרוחניים שעברה יפן מהמאה השמינית ואילך דרשו תגובה ריטואלית שתענה על המקורות הרוחניים של האיומים הביולוגיים. תגובות אלה כללו טקסים שמוצאם מסין, כמו טקס ה"מיצ'יאה-נו-מאטסורי" (michiae no matsuri – טקס נשמות הדרכים) שכלל הקרבה של בעלי חיים ושימוש בלחשים ממקור

²⁷ Como, "Onmyōji, the Earth God and Ghosts in Ancient Japan," 52

²⁸ שם, 54.

²⁹ שם, 52.

³⁰ שם, 52. על פי האמונה בסין ויפן של המאה השמינית, מת שלא זכה לקבורה נאותה ופולחן לאחר מותו רדף את עולם החיים כ"רוח רעבה", המחפשת הזנה אלטרנטיבית למנחות שאינה מקבלת דרך "אכילת" הצ'י של אלו הנמצאים במצב שבין חיים ומוות.

סיני בצמתים מרכזיים ובכניסות לעיר הבירה.³¹ טקס נוסף ממוצא יבשתי הנטוע בתפיסות הקוסמולוגיות הסיניות היה ה"טסוינה" (tsuina – גירוש השדים הגדול) שבוצע כנגד רוחות מגפה במהלך חילופי עונות השנה. תקופות אלה נחשבו למסוכנות במיוחד משום שהשינוי בדפוסי הצ'י שהתרחש במהלכן גרמו לפעילות נרחבת יותר של רוחות רעות. ה"טסוינה" בוצע בשערי עיר הבירה על ידי מומחה ין יאנג לבוש בפרוות דוב וחמוש בחנית ומגן, במטרה למנוע מהרוחות הרעות להיכנס אל העיר.³² טקסים אלה השרישו עוד יותר את הקשר בין כוחות קוסמולוגיים, זמן ומרחב לבין חולי, ואת התפיסה כי יש להגן על עיר הבירה מפני הפריפריה הטמאה המהווה מקור לרוחות רעות.

התפיסה הדיכוטומית בין המרכז והפריפריה שנוצרה בעקבות הטקסים השפיעה גם על תפיסת גופו של הקיסר. דמותו החלה להיתפס כגילום האנושי של המרכז הקוסמי של הקיסרות, שעליו יש להגן בכל עת מפני טומאה שנתפסה כמקור לחולי ואסונות. הקיסר הוקף מבוקר עד ערב במומחי ין יאנג שביצעו טקסי גירוש שדים בשם "הנבאי" (henbai – הסרת הדיבוק), בעודו עובר בין חדרים וחללים אחרים בארמון הקיסרי.³³ מהמאה התשיעית נוסף גם טקס ה"נאנסה נו הראה" (nanase no harae – טיהור שבעת הזרמים), שנערך לצד דרכי המים בתוך היאן, במהלכו הועברה הטומאה שהצטברה בגופו של הקיסר לפסלון עץ שהושט בזרם המים אל מחוץ לעיר.³⁴ טקסים אלו אשררו את התפיסה כי גופו של הקיסר הוא "גוף משוקע" בכוחות הקוסמוס הפועלים בעולם, וכי עליו להתמגן בכל עת ממקורות טומאה וחולי המסכנים אותו, ובכך את הממלכה הקיסרית כולה.

תפיסה זו של גוף הקיסר הייתה קשורה באופן אינהרנטי לתהליך הריכוזיות וההתעצמות של השלטון הקיסרי כחלק ממדיניות "ממשל הריטוריו". החל מהמחצית השנייה של המאה השמינית דעך ביפן איום הפלישה בידי מעצמות זרות, וכך פחת גם הצורך בהחזקת צבא קבע. לצד זאת, ההוצאות הכרוכות בהחזקת המערך הבירוקרטי של השלטון גרם לירידת קרנם של מאמצי הריכוזיות וההתעצמות של הממשל בקרב האצולה הקיסרית.³⁵ אחת ההשלכות של תהליך זה הייתה החלת שיטת ה"שואן" (shōen), שהאצילה את הסמכות לגביית מיסי הקרקעות של מקדשים ואדמות חדשות שהיו זמינות לעיבוד בעקבות בירוא יערות

³¹ שם, 54–55.

³² Ooms, *Imperial Politics and Symbolics in Ancient Japan*, 102–103.

³³ שם, 103–104.

³⁴ Bialock, *Eccentric Spaces, Hidden Histories*, 6.

³⁵ Shively and McCullough, "Introduction," 7–8.

מהמערך הבירוקרטי של השלטון למוסדות דתיים חזקים ולחמולה הקיסרית.³⁶ עקב כך, כוחו של המוסד הקיסרי החל להיחלש אל מול בני משפחה חזקים שהחזיקו באדמות רבות, ואשר צברו הון והשפעה שהאפילה על כוחו של הקיסר, דרך קשרי נישואין ועוצרות על קיסרים ילדים. תהליך זה הביא לכך שתפיסת ה"גוף המשוקע" שסבבה סביב הקיסר החלה להתפשט גם בקרב בני המשפחה הקיסרית ואצולת החצר. הדבר בא לידי ביטוי בדעיכת "משרד הין יאנג" במאה התשיעית, וניכוס סמכויותיו למשפחות של מומחי ין יאנג, שסיפקו שירותים לבני האצולה.³⁷

לסיכום, גורמים סביבתיים וביולוגיים הקשורים לחילופי הידע והטכנולוגיה הבין-יבשתיים, כמו עיור ומגפות, הגדירו מחדש את מערכת היחסים בין העולם האנושי והרוחני ביפן. מערכת היחסים החדשה הזו ביססה תפיסות אטיולוגיות חדשות שהתפתחו באותה תקופה, אשר קשרו בין רעיונות של טומאה וטהרה לגורמים של מרחב זמן. על פי גישה זו, בריאות הגוף הייתה תלויה בשיקולים של מרחב זמן, והדבר בא לידי ביטוי בטקסים שעסקו בגופו של הקיסר, אשר גילם את המרכז השמיימי הטהור של הקיסרות. עם ירידת כוחו של המוסד הקיסרי והמערך הבירוקרטי שעמד בראשו והתחזקות כוחם של בני המשפחה הקיסרית, תפיסות גוף אלו התפשטו גם אליהם.

קיסרים ילדים, עוצרים וטאבוים כיווניים

בני משפחתו של הקיסר, שהחלו לשלוט על הקיסרות בפועל, החלו גם להיות מזוהים עם המרכז הקיסרי – ועל כן נדרשו לאותה הגנה ריטואלית שלה זכה קודם לכן הקיסר. המשפחה שהחלה לבסס את עצמה כמשפחה הדומיננטית בחצר הייתה חמולת פוג'יווארה, אשר ביססה את עצמה כשליטה העיקרית של המוסד הקיסרי בין המאות העשירית לאחת-עשרה. במסגרת תהליך זה, בני הפוג'יווארה החלו לנכס פרקטיקות וטקסים של "דרך הין יאנג", שהביאו להרחבת תפיסת הגוף שסבבה סביב הקיסר גם אליהם והיוותה גורם מרכזי בהפצת תפיסת ה"גוף המשוקע" בקרב אליטת החצר.

היחלשות כוחו של המוסד הקיסרי נטועה באופן אירוני בניסיונות של קיסרים שאפתנים לחזק את כוחם אל מול בני אצולה חזקים שעמדו בראש משרדי "ממשל הריסטוריו". הקיסר סאגה (Saga) הקים את משרד "שר החצר" בשנת 810, ואייש אותו במקורביו הנאמנים ביותר. משרד זה היה אמון על שמירת צוויו

³⁶ Dana Morris, "Land and society," in The Cambridge History of Japan (Vol. 2), eds. Donald H. Shively and William H. McCullough (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 232–233.

³⁷ Ooms, "Yin-Yang's Changing Clientele, 600-800," 35–36.

ומסמכיו של הקיסר לצד הגנה אישית עליו, ולקראת סוף המאה התשיעית הוא הלך ונהיה לגוף הממשלתי הדומיננטי בחצר.³⁸ הממשק הקרוב בין משרד זה לקיסר אפשר לעומד בראש המשרד ליצור קשר ישיר ואינטימי עם הקיסר, ובכך ליצור ברית נישואין עם המשפחה הקיסרית. פוג'יווארה נו פיווטסוגו (Fujiwara no Fuyutsugu), שעמד בראש משרד "שר החצר", חיתן את בתו עם בן הקיסר סאגה, ובכך אפשר לצאצאיו לרשת את כס הקיסרות.³⁹

עלייתו לשלטון של נכדו של פיווטסוגו, הקיסר הילד מונטוקו (Montoku), בשנת 850, סימנה את תחילת ההגמוניה של חמולת פוג'יווארה על המוסד הקיסרי. בנו של פיווטסוגו, יושיפוסה (Yoshifusa), היה דודו של הקיסר מונטוקו ונהיה לעוצרו, כלומר, מי ששלט בפועל עד שהקיסר הגיע לבגרות.⁴⁰ לאחר תקופת מתח בין חמולת פוג'יווארה לאויבים אחרים בחצר, החל משנת 967 עוצרים ממשפחת פוג'יווארה שלטו על הקיסרות דרך קיסרים ילדים עד שלהי המאה האחת-עשרה. עובדה זו נבעה מיכולתם יוצאת הדופן של מנהיגי החמולה בניהול קשרי נישואין בחצר הקיסרית, כך שצאצאי המשפחה היו קיסרי יפן במשך 170 שנים ברציפות, עד שנת 1068.⁴¹ יתרה מכך, בין השנים 972–1028 בני משפחת פוג'יווארה וקרוביהם מחמולות אחרות, כמו חמולת מינמוטו (Minamoto), אף איישו את מרבית תפקידי החצר הבכירים.⁴²

לטענתי, ככל שהמוסד הקיסרי הפך למוסד משפחתי, המרכז הקוסמי התרחב מהקיסר גם לבני משפחתו הקרובים באמצעות ניכוס פרקטיקות של "דרך הין יאנג", שעד אז שומשו להגנתו הבלעדית של הקיסר. פרקטיקות "דרך הין יאנג" באו לידי ביטוי בחייהם הפוליטיים והאישיים של בני אצולת החצר דרך טקסי גירוש שדים, שיקולים גאומנטיים, ומערכת איסורים הקשורה לתנועתם במרחב ובזמן.

טקסי גירוש השדים שקודם לכן נועדו לשימוש הבלעדי של הקיסר, כמו ה"הנבאי" שהוזכר לעיל, החלו להתבצע בעבור בני אצולת החצר על ידי מומחי ין יאנג כבר במאה העשירית. אחת הדוגמאות המוקדמות לניכוסם של טקסי גירוש שדים על ידי אצולת החצר ניכרה במסעות רשמיים לפריפריה, שנחשבה למסוכנת. מיומנו של טאירה נו צ'יקנבו (Taira no Chikanobu) עולה כי בשנת 974 בוצע טקס "הנבאי" לטובת מסעו של

Donald H. Shively and William H. McCullough, "The Heian Court," in *The Cambridge History of Japan* (Vol. 2)³⁸ 41 (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

³⁹ שם, 48.

⁴⁰ שם, 45.

⁴¹ Shively and McCullough, "Introduction," 4–5.

⁴² Shively and McCullough, "The Heian Court," 45.

מינמוטו נו מיצ'יסטו (Minamoto no Michisato) למחוז סנוקי (Sanuki) המרוחק, שאליו נשלח כדי לכהן כסגנו של המושל.⁴³ דוגמה נוספת עלתה במהלך המרידה של טאירה-נו-טדטסונה (Taira no Tadatsune) בצפון-מזרח יפן בשנת 1031, אז בוצע טקס "הנבאי" לטאירה-נו-נאוקטה (Taira no Naokata) לפני שיצא לדכא את המרד. במקרה אחר משנת 1008, מומחי ין יאנג זומנו ללידת יורש העצר של הגבירה שושי (Shōshi), שהייתה אשת הקיסר ובת העוצר פוג'יווארה-נו-מיצ'ינגה (Fujiwara no Michinaga), כחלק ממאמץ לגירוש שדים המסכנים את הלידה.⁴⁵ דוגמאות אלה ממחישות כיצד תפיסת הגוף כמרכז הקוסמי של הקיסרות החלה לכלול גם את אצולת החצר, ומומחי ין יאנג החלו לספק שירותי גירוש שדים לטובת ענייני השלטון שבוצעו בידי בני אצולה.

תמונה 4: לידה של בת אצולה מתקופת היאן ו"רוח רעבה" המנסה לתקוף את האם והיילוד, מתוך "מגילת הרוחות הרעבות".

לצד השימוש בפרקטיקות גירוש שדים מ"דרך הין יאנג" למען "צרכים רשמיים", האליטה של תקופת היאן דרשה גירושי שדים גם למען ענייניה האישיים. גירושי שדים אלה נקשרו לאמונה שמבנים חדשים או נטושים

Gaynor Sekimori and Shin'ichi Shigeta, "A Portrait of Abe No Seimei," *Japanese Journal of Religious Studies*⁴³ 40, no. 1 (2013): 78

Shin'ichi Shigeta and Luke Thompson, "Onmyōdō and the Aristocratic Culture of Everyday Life in Heian⁴⁴ Japan," *Cahiers d'Extrême-Asie* 21, no. 1 (2012): 72

Anna Andreeva, "Childbirth in Aristocratic Households of Heian Japan," *Dynamis (Granada)* 34, no. 2 (2014):⁴⁵ 363

נרדפים בידי רוחות רעות, אשר הובילה לצורך לטהר מרחבים שנבנו על משכנם של רוחות ואלים.⁴⁶ קטע מיומנו של בן האצולה פוג'יווארה-נו-סנסוקה (Fujiwara no Sanesuke) מתאר כיצד הוא שכר את שירותיו של מומחה ין יאנג שיבצע למענו "הנבאי" לפני שחזר לגור בבית נעוריו, שאותו עזב לאחר נישואיו.⁴⁷ קטע אחר מיומנו של פוג'יווארה-נו-מיצ'ינגה, המתוארך לשנת 1005, מתאר כיצד הוא נאלץ לחכות למומחה ין יאנג בשם אבה-נו-סיימיי (Abe no Seimei) שאיחר לבצע את הטקסים אשר יאפשרו לו להיכנס לאחוזתו החדשה בבטחה.⁴⁸ דוגמאות אלה ממחישות שהניכוס של פרקטיקות ין יאנג לחיי היום-יום של אצולת החצר נבע מהפנמה עמוקה יותר של תפיסת ה"גוף המשוקע" והשמירה עליו, בדגש על תנועה ושימוש במרחב באמצעות גירוש שדים.

הניכוס של פרקטיקות "דרך הין יאנג" הנוגעת לתנועה ושימוש במרחב לא הוגבלו רק לגירוש שדים, אלא הן שימשו גם לגאומנטיה. מכתב מאוסף הכתבים מהמאות העשירית והאחת-עשרה מתאר את השיקולים הגאומנטיים שנלקחו בחשבון בהקשר למיקומם של מבנים בתקופה:

לאחרונה רכשתי אחוזה בהרים. המאפיינים הטופוגרפיים שלה הם כדלהלן: בחלקה הדרומי ישנו מאגר מים גדול, בחלקו המזרחי נהר ארוך, ממערב ישנה דרך ראשית, ומדרום ביצה. מומחה גאומנטיה אמר על האחוזה כי: "אם הייתה גבעה בחלקה הצפוני אזי האחוזה הייתה זוכה לנוכחותם של ארבעת האלים. לעומת זאת, [בחלקה הצפוני] יש ביצה, מה שבבירור אינו רצוי." מקור כתוב אחר מציין כי: "הפרד [את הביצה מהאחוזה] באמצעות חורשה וראה בה כאל גנבו (Genbu). במילים אחרות, על ידי נטיעת עצי אורן, ארז, במבוק, אלון וכדומה מדרום לביצה, אשר נמצאת מצפון לאחוזה, המקום יהיה מוכן לקבל את נוכחותם של ארבעת האלים." מה דעתך על כך?⁴⁹

במכתב זה מתייעץ מושל מקומי עם מומחה ין יאנג על משמעות העובדה שמצפון לאחוזתו שוכנת ביצה ולא גבעה, דבר הסותר את עקרונות הגאומנטיה של התקופה. על פי עקרונות הגאומנטיה דאז, מיקום המבנה צריך להתכתב עם ארבעת האלים של כיווני השמיים (Shishin) – "גנבו", "סוזקו" (Suzaku), "סייריו" (Seiryu)

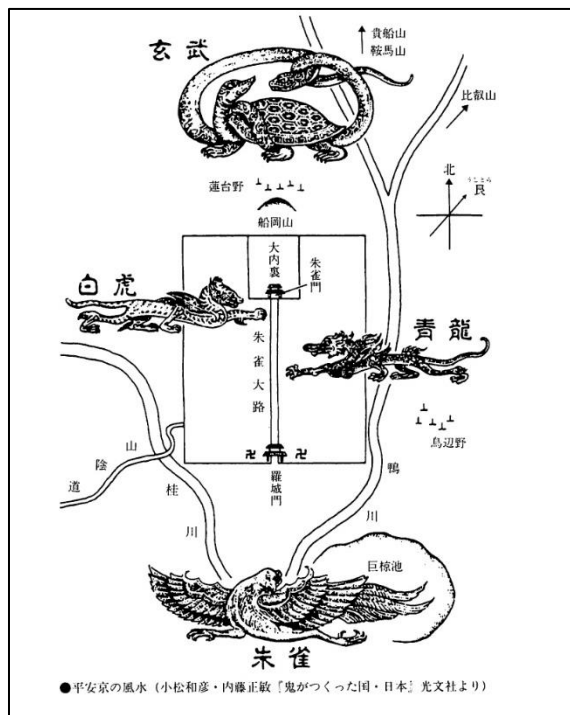
⁴⁶ Shigeta and Thompson, "Onmyōdō and the Aristocratic Culture of Everyday Life in Heian Japan," 72.

⁴⁷ שם, 72.

⁴⁸ Sekimori and Shigeta, "A Portrait of Abe No Seimei," 79.

⁴⁹ Shigeta and Thompson, "Onmyōdō and the Aristocratic Culture of Everyday Life in Heian Japan," 69.

ו"בייאקו" (Byakko), המייצגים אלמנטים טופוגרפיים שונים כדוגמת גבעות, מקורות מים, דרכים ונהרות.⁵⁰ גם במהלך לידתה של הגבירה שושי נלקחו בחשבון שיקולים גאומנטיים, ומומחי הין יאנג קבעו כי על מנת להבטיח את הצלחת הלידה של יורש העצר, עליה להתקיים בחדר הצפוני ביותר באחוזה.⁵¹ ניתן לראות מדוגמאות אלה כי בדומה לאופן שבו המדינה ניסתה לגייס את הכוחות הפועלים ביקום דרך שיקולים גאומנטיים במיקום ערי הבירה, גם אצולת תקופת היאן ניכסה לעצמה פרקטיקה זו.

תמונה 5: ארבעת אלי כיווני השמיים והאלמנטים הטופוגרפיים שהם מייצגים: גבו מצפון (הר), בייאקו ממערב (דרך), סיריו ממזרח (נהר) וסוזקו מדרום (מאגר מים).⁵²

בני האצולה של המאות העשירית והאחת-עשרה הוטרדו לא רק משיקולים מרחביים בהתנהלות של גופם, אלא גם משיקולי זמן. הקשר בין המרחב השמימי וגוף האדם, על פי התפיסה הקוסמולוגית הסינית, הביא את בני האצולה לשאוף להתאמה עם תהליכים שמימיים. לפי תפיסה זו, לכל יום בשנה היו משמעויות קוסמולוגיות שהכתיבו כיצד יש לנהוג בו על מנת להבטיח תיאום עם הכוחות שפועלים באותו הזמן. מכאן שאצולת התקופה התייעצה עם מומחי ין יאנג לפני שביצעו פעולות כמו תנועה ממקום למקום, הקמה של

⁵⁰ שם, 70.

⁵¹ Andreeva, "Childbirth in Aristocratic Households of Heian Japan," 362

⁵² 三浦国雄, "風水: 中国人のトポス", (平凡社, 1995), 204

מבנים ופסלים וקיום טקסים, כדי להבטיח את הצלחתם.⁵³ כך למשל, מומחה הין יאנג אבה-נו-סיימי היה הגורם המכריע בקביעת מועדי הצבתם של פסלים בודהיסטיים בידי בני אצולה. במסמכים רשמיים מתואר כי אבה קבע את יום הצבתו של פסל אל גירוש השדים פודו (Fudō) בידי מיצ'ינגה ביום בר-מזל, ואסר את הקמתו של פסל הבודהה בידי פוג'יווארה-נו-סנג'י (Fujiwara no Senji) ביום חסר מזל.⁵⁴

המנהג שביטא באופן הבולט ביותר את הפנמת תפיסת ה"גוף המשוקע" כיישות השזורה בזמן ובמרחב בקרב שאר אצולת החצר במאות העשירית והאחת-עשרה קשור בטאבוים הכיווניים (kata-imi). לפי תפיסה זו, תנועת גרמי השמיים הגדירה כיוונים שאין ללכת בהם מפני שהם לא היו בהלימה עם הכוחות הקוסמולוגיים הפועלים באותו הזמן.⁵⁵ למשל, בשנת 999 מתועד כי אבה-נו-סיימי קבע את היום והשעה שבהם הגבירה שושי תוכל לבקר במקדש הוקואין (Hōkōin) בעיר היאן כדי שלא תעבור על טאבו.⁵⁶ נוסף על כך, באסופת מכתבים של בן האצולה פוג'יווארה נו אקיהירה (Fujiwara no Akihira), שחי בין השנים 989–1066, מופיע מכתב המתאר לבן אצולה אחר פסטיבל שאותו פספס מטעמי טאבו כיווני.⁵⁷

גם ספרות מהתקופה העוסקת בחיי האצולה שופכת אור על מנהג זה. הרומן הראשון בעולם, "מעשה גנג'י" (Genji Monogatari), שנכתב בידי בת האצולה מורסקי שיקיבו (Murasaki Shikibu) בשנת 1008, מגולל את חייו של בן הקיסר לאישה ממעמד נמוך, היקארו גנג'י (Hikaru Genji), ומתאר את חיי התענוגות וחוסר המעש שלו בחצר הקיסרית. הטאבוים הכיווניים מופיעים מספר פעמים לאורך הרומן, מה שמבטא את חשיבות המנהג באותה תקופה. לדוגמה, כאשר גנג'י הוזמן לבלות לילה בארמון חתנו, מתואר כי:

עתה ירדה החשכה. מישהו אמר כי מיקום "כוכב הארץ" יגרום לכך שיהיה זה חסר מזל לנסוך [גנג'י] לחזור לארמון הלילה. מישהו אחר [אמר]: "אתה צודק, המצב כעת לא לטובתו." "אך הארמון באותו כיוון [של כוכב הארץ]" קרא גנג'י. "כמה מרגיז! לאן עליי ללכת אם כן?" ומייד

⁵³ Okazaki, "Religious Practices," 552

⁵⁴ Sekimori and Shigeta, 83

⁵⁵ Okazaki, "Religious Practices," 552

⁵⁶ Sekimori and Shigeta, "Onmyōdō and the Aristocratic Culture of Everyday Life in Heian Japan," 83

⁵⁷ Ury Marian, "Chinese Learning and Intellectual Life," in *The Cambridge History of Japan* (Vol. 2), ed. Donald H. Shively and William H. McCullough (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 387

נשכב לישון. המשרתות לעומת זאת הסכימו כי היה זה עניין חמור והחלו לחשוב על פתרון. "ישנו ביתו של [המושל] קי נו קאמי (Ki no Kami)". אמרה אחת מהן.⁵⁸

מקטע זה עולה כי חל על גנג'י טאבו כיווני שגרם לו ללכת לביתו של המושל קי נו קאמי, ואף לבלות לילה עם בתו ללא ידיעתו.⁵⁹ ניתן לראות דוגמה נוספת לטאבו כיווני בהמשך הרומן, כאשר אשתו השנייה של גנג'י, הגבירה אאוי (Aoi), ששמרה מרחק מבעלה הנהנתן וחיה תחת השגחתו של אחיה טו נו צ'וג'ו (To no Chujo) שהיה פקיד ממשל, נאלצה גם כן לשנות את תוכניותיה עקב טאבו:

זמן מה לאחר מכן, מקרה מסוים הביא אותה [הגבירה אאוי] לחיות בחברתו של טו נו צ'וג'ו שהיה באותו הזמן עדיין מפקד צבאי זוטר, ובמשך שלוש שנים עשה אותה למאושרת. אך בסתיו אשתקד, מכתבים מטרידים החלו להגיע מ"ההיכל הגדול של הימין" [מאשתו של טו נו צ'וג'ו] ומתוך נטייתה הטבעית של הגברת ליפול להתקפי פחד לא מוסברים, ברחיה היא בבהלה לחלקה המערבי של העיר שם התחבאה בבית האם המיינקה שלה. כאשר הרגישה שם אי-נוחות גדולה ותכננה לעבור לכפר מסוים בהרים, גילתה היא כי בעקבות מיקום הכוכבים מאז תחילת השנה, יהיה זה חסר מזל לצאת למסע בכיוון זה.⁶⁰

על פי הקטע, כשהגבירה אאוי נאלצה לברוח גם מאחיה לאחר שקיבלה מכתבים מאיימים מאשתו, היא תכננה לברוח לכפר מסוים, אך לא יכלה לממש זאת עקב מגבלות של טאבו כיווני. דוגמאות אלה ממחישות עד כמה מנהג זה חי בדמיונם של בני התקופה, ואף הכתיב את התנהגותם של בני האליטה במצבים הכי אינטימיים בחייהם. כך ניתן לראות כיצד מנהגי "דרך הין יאנג" והמומחים שלה היו מרכזיים בהפצת תפיסת ה"גוף המשוקע", דרך האופן שבו הכתיבו את התנהגותם של בני ובנות המעמד החברתי הגבוה ביותר ביפן של התקופה. מכאן עולה כי תפיסות של בריאות והצלחה היו תלויים בהלימה של הגוף עם גורמים של זמן ומרחב, בהתאם לכוחות הפועלים ביקום.

לסיכום, ככל שקיסרים רצו לחזק את כוחם על ידי החלשת מוסדות "ממשל הריטסוריו", הכוח בחצר החל לעבור גם לבני המעגל המשפחתי הקרוב אליהם לאחר שאלה השתלטו על המוסד הקיסרי, עם הכתרת

⁵⁸ Murasaki Shikibu and Arthur Waley, *The Tale of Genji*, (Garden City: Doubleday, 1955), 37

⁵⁹ שם, 42.

⁶⁰ שם, 70.

קיסרים שהיו צעירים מכדי לשלוט. תהליך זה הרחיב למעשה את מובנו של המרכז הקוסמי של הקיסרות מהקיסר עצמו גם לקרוביו, דבר שהתבטא בניכוס של פרקטיקות ין יאנג בידיהם לעניינים הנוגעים למדינה. ככל שבני האצולה החלו לתפוס גם את עצמם כמרכז הקיסרות, כך גם הם רצו את אותה הגנה טקסית בכל הפעולות אשר עשו, גם האיטיות ביותר. הקיום הרווח של טקסים ואיסורים של "דרך הין יאנג" בקרב אצולת החצר הכתיב הלכה למעשה את האופן שבו גופם התנהל בעולם, ובכך השריש עוד יותר את התפיסה כי גופם הוא "גוף משוקע", המהווה מוקד קוסמי שנמצא באינטראקציה מתמדת ומקיים תלות עם כוחות הפועלים ביקום, באופן השזור אינהרנטית בזמן ובמרחב.

סיכום

כפי שמקרה בוחן זה מלמד, לידע וטכנולוגיה הכוח לעצב מחדש את המציאות החומרית, ומתוך כך גם את הדרך שבה האדם תופס את העולם ואת עצמו בתוכו. באותם שינויים חומריים גלומות לא פעם השלכות חסרות תקדים על הסביבה והחברה. האופן שבו תרבות מתמודדת עם אותם אתגרים משפיע על המציאות החברתית והפוליטית שלה, ומושפע ממנה בהתאמה. החוויה הגופנית, המהווה פלטפורמה בלעדית שדרכה חווה האדם את העולם, גם מתעצבת בהתאם לאותם שינויים חומריים, סביבתיים ופוליטיים, ומכאן גם האופן שבו נתפס הגוף עצמו. השינויים הסביבתיים והמגפות שפקדו את האיים היפניים בין המאות השישית לאחת-עשרה, בעקבות מעברי הידע והטכנולוגיה בין יפן לבין היבשת, עיצבו את האופן שבו גופו של הקיסר נתפס כ"גוף משוקע", ושינויים נוספים בדינמיקה הפוליטית בחצר הקיסרית הביאו להפצת תפיסה זו בקרב חוגים רחבים יותר.

לא רק האליטה היפנית במאות העשירית והאחת-עשרה הייתה שבויה במערכת שיקולים כזו, אלא גם האדם המודרני. מגפת Covid-19 שהתפרצה בשנת 2019 והתפשטה ברחבי העולם, מדגימה בבירור את האופן שבו הקשר בין טכנולוגיה, סביבה ופוליטיקה משפיע על תפיסת גופו של האדם. במקרים רבים, אופן ההתמודדות עם המגפה, ההתכתבות שלו עם מדיניות הבריאות בישויות מדיניות שונות והשימוש בה באמצעים טכנולוגיים נלווים הפכו לסוגיה פוליטית, כך שבני אדם משני מחנות פוליטיים שונים באותה מדינה תפסו לא פעם את בריאות גופם והתנהלותו בצורה שונה לחלוטין – ככלי המאשרר את מדיניות השלטון ותכתיביו, או כאמצעי ניגוח במדיניות הבריאות של המדינה ומכאן גם בשלטון עצמו. נראה כי גם בעתיד הנראה לעין המין האנושי עדיין יהיה "משוקע" באותה מטריצה של גורמים; אך האם ייתכן שהדבר ישתנה כאשר אמצעים טכנולוגיים יוכלו "לשחרר" את גופו מן המציאות החומרית אל עבר המציאות הווירטואלית?

Andreeva, Anna. "Childbirth in Aristocratic Households of Heian Japan." *Dynamis* (Granada) 34, no. 2 (2014): 357–76.

Bialock, David T. *Eccentric Spaces, Hidden Histories*. Palo Alto: Stanford University Press, 2007.

Como, Michael. "Onmyōji, the Earth God and Ghosts in Ancient Japan." *Cahiers d'Extrême-Asie* 21, no. 1 (2012): 43–62.

Farris, William Wayne. *Sacred Texts and Buried Treasures: Issues in the Historical Archaeology of Ancient Japan*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1998.

Grapard, Alan G. "Religious Practices." In *The Cambridge History of Japan* (Vol. 2), edited by Donald H. Shively and William H. McCullough, 517–575. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Marian, Ury. "Chinese Learning and Intellectual Life." In *The Cambridge History of Japan* (Vol. 2), edited by Donald H. Shively and William H. McCullough, 341–389. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

McCullough, William H. "The Heian Court." In *The Cambridge History of Japan* (Vol. 2), edited by Donald H. Shively and William H. McCullough, 20–96. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Murasaki, Shikibu. *The Tale of Genji*. Translated by Arthur Waley. Garden City: Doubleday, 1955.

Ooms, Herman. "Yin-Yang's Changing Clientele, 600–800." *Cahiers d'Extrême-Asie* 21, no. 1 (2012): 21–41.

_____. *Imperial Politics and Symbolics in Ancient Japan*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2008.

Sansom, George Bailey. *A History of Japan*. Folkestone: Dawson, 1978.

Sivin, Nathan. "State, Cosmos, and Body in The Last Three Centuries B. C. " *Harvard Journal of Asiatic Studies* 55, no. 1 (1995): 5–37.

Stavros, Matthew, Knapp, Ronald G., and Ruan, Xing. *Kyoto: An Urban History of Japan's Premodern Capital*. Honolulu: University of Hawaii Press, 2014.

Shigeta, Shin'ichi and Gaynor, Sekimori. "A Portrait of Abe No Seimei. " *Japanese Journal of Religious Studies* 40, no. 1 (2013): 77–97.

_____, and Thompson, Luke. "Onmyōdō and the Aristocratic Culture of Everyday Life in Heian Japan." *Cahiers d'Extrême-Asie* 21, no. 1 (2012): 65–77.

Takshi, Okazaki. "Japan and the Continent." In *The Cambridge History of Japan* (Vol. 1), edited by Delmer M. Brown, 268–316. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

Wang, Aihe. *Cosmology and Political Culture in Early China*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Weinstein, Stanley. "Aristocratic Buddhism." In *The Cambridge History of Japan* (vol. 2), edited by Donald H. Shively and William H. McCullough, 462–478. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

三浦国雄. 風水：中国人のトポス平凡社, 1995.